

հայրն՝ Ուքան սուրբ Նշանիս միաբանութիւն էին տուել հաստատեցի. զսուրբ Սարգսին մուտքն, զկաթանացն այգին մեղրով և Գ շինական, ձիթատու, աւետարան և այլ սպասք եկեղեցոյ — Հաղթատ, էջ 206-7, արձ. 79:

Այժմ տեսնենք վերոյիշեալ անձերը թիւի կարգով:

1. — Ուփան, հայր Սմբատայ (1, 3, 5):
2. — Սմբատ, որդի Ուքանայ և հայր Վասակայ, Բարսղի, Քրդի և Նաջմադինի (1, 3, 4):

3. — Վասակ (+ 1189 էն առաջ), որդի Սմբատայ, ամուսին Կիւրիկէ արքայի դուստր Վանենիի (+ 1189 էն առաջ), հայր Բուրդոխանայ և Դաւթի (2):

4. — Բարսեղ Արք. Հաղթասայ (1180-1189), որդի Սմբատայ (Հաղթատ, էջ 143 և 157, վերը թիւ 2 և 4):

5. — Բուրդ (+ 1220), որդի Սմբատայ, և հայր Սմբատայ և Ուքանայ (4, 5):

6. — Նաջմադին (1211), որդի Սմբատայ, հայր Սմբատայ և Վահրամայ (3):

7. — Բուրդոխան (+ 1189 էն առաջ), դուստր Վասակայ և Վանենու (2):

8. — Դաւիթ (1189), որդի Վասակայ և Վանենու (2):

9. — Սմբատ (1220), որդի Քրդի (4), իր անունը կը պակսի անձնանուններու ցանկին մէջ:

10. — Ուփան (1220), որդի Քրդի, հայր Դաւթի (4, 5):

11. — Սմբատ (1211), որդի Նաջմադինի (3):

12. — Վահրամ (1211), որդի Նաջմադինի (3):

13. — Դաւիթ (1243), որդի Ուքանայ (5):

Ծանօթ արձանագրութեանց տուեալներուն համաձայն ուրեմն այսպէս կը ներկայանայ մեզի Ուքանանց տոհմացուցակը:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒՎԱԿԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ՆԵՐՍԷՍ ԾՆՈՐՀԱԼԻ» - Հեղինակ՝ Գր. Յակոբեան. Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Հրատարակութիւն, Երեւան, 1964.

Հայաստանեայց Եկեղեցիի մեծագոյն գէմքերէն մին հանդիսացող Ս. Ներսէս Ծնորհալիի կեանքն ու զրական ստեղծագործութիւնը ճակատագրի տարօրինակ կարգադրութեամբ մը դարեր շարունակ ոչ ուսումնասիրուած են և ոչ ալ իրենց արժանի գնահատանքը ստացած: 1873-ին Մխիթարեան Հայր Դ. Ալիշան Վենետիկի մէջ կը հրատարակէ իր «Ծնորհալի և Պարագայ իւր» ընդարձակ և արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը, որ սակայն, բլլալով հանդերձ առաջին դիտական աշխատութիւնը Ծնորհալիի կեանքին և գործին, թերի է գնահատան տեսակէտներով: Մանուկ Արեղեան ալ, իր «Հայոց Հին Գրականութեան Պատմութիւն» մեծածաւալ գրքին Բ. հատորին մէջ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը (էջ 73-129) ունի նոյն նիւթին շուրջ:

Հետեւաբար, Ծնորհալիի լուսաւոր յիշատակին արդարութիւն ընող զեղեցիկ և լրիւ ուսումնասիրութիւն մըն է Գրիգոր Յակոբեանի «Ներսէս Ծնորհալի» հատորը (298 էջ), տպուած Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Մ. Արեղեանի Անուան Ինստիտուտին կողմէ, Երեւան: Գրքին մէջ ներկայացուած են Ծնորհալի ժամանակը, կեանքն ու հասարակական գործունէութիւնը, մանրամասնօրէն քննութեան առնուած՝ բաղմարդին եկեղեցականին Թուղթերը և չափածոյ ստեղծագործութիւնները, և, ի վերջոյ, հիմնական գնահատումի է ենթարկուած անոր արուեստը՝ որպէս բանաստեղծական մշակոյթ և ազդեցութիւն:

Որոշ է որ այսպիսի լման և ամէն բան ընդգրկող գիրք մը արդիւնք կրնայ բլլալ միմիայն տքնաջան ոլորտումներու և ուսումնասիրութիւններու: Հեղինակը օգտագործելով տպագրուած աղբիւրներ և ձեռագիրներ, կրցած է վերակառուցանել Ծնորհալիի անձնատրութիւնը՝ ամենէն յաջող և

արտայայտիչ դիժերով, և արժեւորել անոր ձգած դրական ժառանգութիւնը: Հեղինակին նպատակներէն մին եղած է նաեւ սրբապրել Շնորհալիի անձին և դործին, ինչպէս և ընդհանրապէս Հայ կեանքին հետ կապուած դանաղան թիւր կարծիքներ: Այսպէս, օրինակ, իր յառաջարանին մէջ Գր. Յակոբեան կը գրէ. «Հակառակ մինչեւ այժմ եղած կարծիքի, մենք աշխատել ենք հիմնաւորել այն տեսակէտը, որ հայկական շարականները օտարամուտ և հայ իրակաւնութիւնից կտրուած չեն, դրանք հայ մշակոյթի մի իւրայատուկ տեսակն են» (էջ 10): Կամ, քիչ մը աւելի վարը. «Հակառակ ընդունուած կարծիքի, որ Շնորհալին գրել է իբր միայն 120 հանելուկ, մեր կողմից ձեռագրերից քաղուած բազմաթիւ նոր հանելուկներով հաստատուած է, որ Շնորհալու գրչին են պատկանում ոչ միայն 120, այլ մօտ 300 հանելուկ»:

Գրքին առաջին գլուխը, «Ժամանակը» խորագրին տակ ամփոփ կերպով կը ներկայացնէ ԺԲ. դարը, հարիւր տարիներու այն շրջանը՝ որուն ընթացքին Կիլիկիան Թաղաւորութիւնը վերջնականապէս հաստատուեցաւ և երկիրը, շնորհիւ իր աշխարհադրական դիրքին ու քաղաքական բարենպաստ պայմաններու, բարդաւաճեցաւ և տնտեսապէս զօրացաւ: Քաղաքական կեանքի այս կայունացման իբր հետեւանք՝ Կիլիկիոյ մէջ ԺԱ. դարէն իսկ կը սկսին ծաղկիլ բազմաթիւ վանքեր, որոնք շուտով կը դառնան ուսման և մտաւոր կեանքի կեդրոններ. մեր պատմութեան մէջ նշանաւոր են Տարսոնի, Դրազարկի, Մեծ Քարի, Սեւ Լեւան, Սկեւոյի և այլ վանքերը՝ իրենց դպրոցներով: «Տնտեսապէս ու քաղաքականապէս վերելք ապրող այդ երկրում ծաղկում էր և մշակոյթը, դարդանում էին արուեստի տարբեր ճիւղերը՝ գրականութիւնը, երաժշտութիւնը, նկարչութիւնը, գրչութեան արուեստը և այլն» (էջ 22): Տակաւին, այս դարուն «սկսում է աշխարհականանալ գեղարուեստական ու դիտական գրականութեան լեզուն» (էջ 23): Ի վերջոյ, հարիւր տարիներու այս շրջանին է որ կ'ապրին ու կը ստեղծագործեն, Շնորհալին գատ, Ներսէս Լամբրոնացի, Մատթէոս Ուռհայեցի, Մխիթար Հերացի և Մխիթար Գոչ:

Երկրորդ գլուխը յատկացուած է Շնորհալիի կենսագրութեան: Սերելով Պահլաունի նշանաւոր տոհմէն, Շնորհալի շուտով կը կորսնցնէ իր հայրը՝ Ապիրատ իշխանը ու կը յանձնուի իր մեծ հօր՝ Գրիգոր Վկայասէր Կաթողիկոսի խնամքին: Այս վերջինը Ներսէսն ու աւագ եղբայրը Գրիգորը կը տանի Կարմիր Վանք: Հեղինակը մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ փաստեր, որոնք կ'ապացուցանեն թէ Շնորհալի Կարմիր Վանքի հոշակաւոր դպրոցին նոյնքան հոշակուած ատաջնորդ Ստեփանոս Մանուկ Լպիսկոպոսէն կը ստանայ հիմնական և բազմաճիւղ կրթութիւն: Սակայն ի նպաստ այս տեսակէտին լաւագոյն փաստը նոյնինքն Շնորհալիի գրական ժառանգութիւնն է: «Անկասկած Շնորհալին ունեցել է հարուստ, հիմնաւոր կրթութիւն, այլապէս նա չէր կարող ստեղծագործել բարձրարուեստ ու հարուստ բովանդակութեամբ այնպիսի գործեր, ինչպէս տաղերը, «Յիսուս Որդին», «Եղեւսիոյ Ողբը», հանելուկները և միաները: Շնորհալու բազմաթիւ արձակ թղթերն ու շափածոյ գործերը վկայում են, որ նա լաւ ծանօթ է եղել ժամանակի աստուածաբանական, փիլիսոփայական, բնագիտական, ճարտասանական գիտութիւններին և մանաւանդ յունական արուեստին» (էջ 34):

Եկեղեցական երաժշտութիւնը եւս մեծ բան կը պարտի Շնորհալիի: «...Պէտք է ասել որ նա ոչ միայն գրեց բազմաթիւ նոր շարականներ, այլ և դրանք եղանակաւորեց, երգեց և շատ երգողներ պատրաստեց: Կիլիկիայի շատ շրջաններից նա ընդունակ պատանիներին հուաքում էր Հայրապետանոց, ինքն էր դաստանդում շարականները, սովորեցնում եկեղեցու ժամկարգութիւնն ու պատմութիւնը: ...Շնորհալին ամէն կերպ աշխատում էր վերականգնել ժամանակի ընթացքում խափանուած ազգային հոգեւոր երաժշտութեան եղանակները և դրանց ձայնանիշները՝ խաղերը: Իր գրած շարականների հետ նա յօրինում էր նաեւ եղանակը և ինքն էլ աւանդում Հոռոկայի դպրոցում» (էջ 39-40):

Հեղինակը հաւանական կը գտնէ որ Շնորհալի 1120-1135, տասնհինգ տարիներու միջոցին գէպի Արեւելեան Հայաստան երկարատեւ ճամբորդութիւններու ձեռնարկած և

Հայրապետական Աթոռը Անի հաստատելու նպատակով Անիի իշխող Ապուլ-Սուարի հետ բանակցութիւններ վարած ըլլայ:

Քաղաքական անտպահով կացութեան հետեւանքով Կաթողիկոսարանը Ծովքէն 1150-ին կը փոխադրուի Հոռմկլա ամրոցը. այստեղի վատառողջ կլիման պատճառ կ'ըլլայ որ Ծնորհալի տառապի զանազան հիւանդութիւններով և վախճանի 1173-ին, 71 տարեկան հասակին:

Եկեղեցականէն և դրականէն զատ, Ծնորհալի ունեցած է նաեւ հասարակական բեղուն գործունէութիւն: Ծովքի և Հոռմկլայի մէջ ան եղած է խորհրդականն ու գործակիցը իր եղբոր՝ Գրիգորիս Գ. Կաթողիկոսի: Մանաւանդ Հոռմկլայի մէջ է որ ան ի յայտ կը բերէ դիւանադիտական և վարչական մեծ ընդունակութիւններ: Հասարակական երկարամեայ իր գործունէութեան ընթացքին Ծնորհալիի գլխաւոր նպատակը եղած է, ինչպէս հեղինակը կը վկայէ, կրօնական ու ազգային անկախութիւն հաստատել ու պահել: Սակայն դժբախտաբար իր այս ուղղութենէն իսկ ծագած է տարաբանական գլխաւոր թիրախացութիւն մը, ըստ որուն՝ պատմարաններ Ծնորհալիի և ընդհանրապէս Պահլաւունիներու վերադրած են յունասիրութիւն ու ազգային շահերը բիւզանդականին ստորադասելու միտում: Այս ցաւալի թիրախացութեան պատճառ տուողը այն սխալ կարծիքն է, թէ Ծնորհալի եղած է Յոյն և Հայ եկեղեցիներու միութեան խնդիրը արծարծողը:

Բարեբախտաբար Ծնորհալիի Թուղթերը ամբողջութեամբ կը հերքեն այս թիր վարկածը: 1165-էն սկսեալ (այսինքն Ծնորհալիի կաթողիկոսանալէն տարի մը առաջ), Բիւզանդիոնի Կիւ Մանուէլ Կայսեր կողմէ փորձեր կ'ըլլան եկեղեցիներու միութիւնը հաստատելու, և այս ուղղութեամբ զանազան նամակներ ու թուղթեր կը փոխանակուին Կայսեր, Ծնորհալիի և Պոյոյ Յունաց Պատրիարքին միջեւ: «Գիր Հաւատոյ», «Մահմանք Հաւատոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» և «Յաղապս Աւանդութեանց Եկեղեցւոյ» Թուղթերը, ինչպէս նաեւ Կայսեր ուղղուած նամակները յստակօրէն երեւան կը բերեն Ծնորհալիի կեցուածքը Բիւզանդացիներու կողմէ զանազան նպատակներով յարուցուած

եկեղեցիներու միութեան խնդրին շուրջ: Պարզ ու որոշ է իր դիրքը. ո՛չ մէկ անտեղի ու փնտարներ զիջողութիւն, և հաւատարմեան տարրական իրաւունք: Ահաւասիկ թէ ինչ կը զրէ Կայսրին. «Մի եղիցի որպէս տեսնու առ ծառայս և ծառայից առ տեսաւ. զի դուք զմերն պակասութիւն դնէք մեր առջի, և մեք ոչ համարձակեմք ի ձերոց ինչ՝ յարոց զայթակղիմք, ծանուցանել ձեզ. և այս մարմնաւորաց է օրէն և ոչ հոգեւորաց, զի թէպէտ և ի նիւթականացս զարծրագոյնն ունիք ամենայնիւ... այլ աննիւթական շնորհաւն մի են հաւատացեալք ի Բրիստոս՝ մեծամեծք և փոքունք...» («Թուղթ Ընդհանրական», Պոյոս, 1825, էջ 117-118):

Ծնորհալիի Թուղթերուն առաջինն է «Ատենարանութիւն» ճառը, զոր դրած է 1166 Ապրիլի 17-ին, իր Կաթողիկոս ընտրութեան առթիւ: Իսկ ամենէն հռչակաւորը կը հանդիսանայ «Ընդհանրական Թուղթ»ը, իր առաջին կոնդակ-չրջաբերականը, ուղղուած Հայ կրօնականներուն և Հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն: Թուղթերուն մաս կը կազմեն դաւանաբանական դրուածքներն ու նամակները, ինչպէս նաեւ զրուածքներ՝ Կիլիկիոյ և Հայաստանի զանազան մասերուն մէջ երեւցած ազանդներուն շուրջ:

Սակայն Ն. Ծնորհալիի հօր տաղանդը երեսան կու պայ մասնաւորաբար իր չափածոյ գործերուն մէջ, զորս հեղինակը բաժնած է հինգ անջատ խումբերու. —

1. Ծարականներ, տաղեր, գանձեր:
2. Աշխարհիկ մոտիւններով դաւանաբանական պոէմներ:
3. Մանկավարժական ոտանաւորներ:
4. Պատմա-քաղաքական պոէմներ:
5. Հանելուկներ:

Հեղինակը շատ ճշգրիտ կերպով կ'ըսէ թէ «անկարելի է պատկերացնել մեր շարականների գանձարանը՝ Ծարականոցը առանց Ծնորհալու» (էջ 95): Ըստ իրեն, Ծնորհալի «են մերադրում «Աղուհացից» կոչուող Կիրակիների (մեծ պահոց), «Հայրապետաց», «Հրեշտակապետաց», «Յովհաննէս Մկրտչի Ծննդեան» կանոնները, «Աւագ օրհնութեան» երրորդ ձայնը, «Վարդավառի» երկու և «Վերափոխման» երկու պատկերները. «Վար-

դանոնաց և Ղեւոնդեանց», «Անտոն Անապատականի», «Թէոդոսի կամ Թադաւորաց», «Յակոբ Մծբնացուն», «Յովնան Մարգարէի», «Ս. Սարգսի», «Արծաթսիրութեամբ մոլորեալ», «Նահապետին Արարհամու», «Նարդող տիեզերաց», «Նորաստեղծեալ», «Նայեաց սիրով», «Ի քէն հայցեմք», «Արարիչ և մարդասէր», «Առաւօտ լուսոյ», «Աշխարհ ամենայն», «Յիշեսցուք», «Զարթիք», «Քառասուն մանկանց», «Որդոցն Որոտման», «Պետրոսի և Պօղոսի», «Աւագ շարաթի» երեք օրերի, «Հոգեգալստեան» երկու օրերի և «Արեւադայ»ի շարականները, «Այսօր անձառ», «Արարչական» և «Աստուած անեղ» պոէմները: Իսկ եթէ «Կանոն» և «Պատկեր» կոչուող շարականների շարքը առանձին առանձին թուենք, այն ժամանակ Շնորհալու գրած շարականների քանակը կը հասնի հարիւրների» (էջ 98):

Շարականներու ծագման և զարգացման մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններէ ետք, Գր. Յակոբեան Շնորհալիի ստեղծած շարականներու խումբը բաժնետէ վեց մասերու:

- Ա. Տէրունական տօներին և առանձին անհատների նուիրուած:
- Բ. Վկայարանական և դաւանարանական:
- Գ. Կանոններից դուրս:
- Դ. Ազգային, աշխարհիկ թեմաներով և
- Ե. Հայրենասիրական շարականներ:
- Զ. Տաղեր և դանձեր:

Այս դասակարգումներուն տակ ինկող շարականներուն, տաղերուն և դանձերուն զլիաւորները վերլուծուած են երբեմն մանրամասնօրէն, և կը վկայեն հեղինակին խոր հմտութեան, կարողութեան և սիրոյն մասին:

Ըստ հեղինակին, Շնորհալիի չափածոյ ստեղծագործութիւններուն երկրորդ դասակարգումին տակ մտնողները, այսինքն «Աշխարհիկ մտտիւններով դաւանարանական պոէմներ»ը գրուած են ու նախատեսուած ոչ թէ եկեղեցիի մէջ երգուելու՝ այլ ընթերցանութեան համար ընդհանրապէս: Ասոնք զօրաւոր դէնքեր դարձած են օտարամուտ ազդեցութիւններու դիմադրելու և անոնց դէմ պայքարելու գործին մէջ: Այս դասակարգումին տակ կը մտնեն «Մաղթանք առ սուրբ Հրեշտական» բանաստեղծութիւնը, «Ներ-

բողեան կենսատու սուրբ խաչին առ ի սրբոյ Հօրէն մերմէ Դաւթէ անյաղթ փիլիսոփայէ, ասացաւ ոտանաւոր չափով աստանօր եղաւ» ներբողը, «Բան հաւատոյ» երկարաչունչ բանաստեղծութիւնը՝ բաղկացած 1500 տողերէ, «Յիսուս Որդի» ընդարձակ և իր պոետիկ-գործոցներէն մին համարուող երկը՝ բաղկացած 4000 տողերէ և «Հաւատով Խոստովանիմ» աղօթքը:

Պահլաւունիներու տոհմէն ուրիշ հռչակաւոր անձի մը՝ Գրիգոր Մաղիսարոսի օրինակին հետեւելով, Շնորհալին եւս իր մտահոգութեան առարկայ դարձուցած է պարզ ժողովուրդի կրթութեան հարցը և այս ուղղութեամբ գրած խրատական-յորդորական երեք բանաստեղծութիւններ, որոնց վերնագիրներն են.

1. «Բան հաւատոյ վասն անեղին և եղելոց բարառնարար ի դիմաց հայկական տառից չափարեմամբ ոգեալ ի ներսէսէ»:
2. «Բան ներտաղական ի խրատ ոգւոց համայնից ի դիմաց մերոյին տառից տանց իւրաքանչիւրսն քառից»:
3. «Խրատ ուսումնականաց մանկանց ի դիմաց այրելւոնից տառից ոտանաւոր տաղիւ չափոյ»:

Այս բանաստեղծութիւններուն նպատակը եղած է տղոց մէջ սէր արթնցնել դիտութեան և ուսումներու, ինչպէս և առաքինի ու պարկեշտ կեանքի հանդէպ: Այս շարքին կը պատկանին նաեւ Սողոմոն իմաստուն արքային նուիրուած եօթ փոքր բանաստեղծութիւններ:

Շնորհալիի առաջին չափածոյ ստեղծագործութիւնը, գրուած 1121-ին՝ երբ հազիւ 20 տարեկան էր, «Վիպասանութիւն»ն է, որ կը համարուի մեր հին դրականութեան առաջին պատմական երկարաչունչ բանաստեղծութիւնը և որ Հայ ժողովուրդի պատմութիւնն է, տրուած բանաստեղծութեամբ: Երկարաչունչ երկ մըն է «Յաղագս երկնից և զարդուց նորա» տիեզերագիտական պոէմը, որ իր նիւթով նորութիւն մըն է այդ շրջանի մեր գրականութեան համար: Հոն կը խօսուի երկնքի, երկրի և երկնային մարմիններու էութեան շուրջ: Գրուած է դիմառնարար և պատմողը երկինքն է:

Սակայն իր ստեղծագործութիւններուն փառքը կը կազմէ «Ողբ Եղեսիոյ» 2096 տող պարունակող քերթումը, որ սրպէս նիւթ ունի Զանգի ամիրայի կողմէ 1144-ին Եղեսիոյ գրաւումն ու կոտորածը: Հոս եւս Ծնորհային գիմած է զիմաստական ձեւին և անձնաւորած Եղեսիան, զայն նմանեցնելով որդեկորոյս մօր մը: Քերթումը մէջ մեծ տեղ ունին նկարագրութիւնները (պաշարումի, բնդհարումներու, գրաւման և անոր յաջորդող կոտորածներու), որոնք ի յայտ կը բերեն Ծնորհայի վատ երեւակայութիւնն ու զեղարուեստական ճաշակը: Ահաւասիկ փոքր օրինակ մը կոտորածի ահաւոր տեսարանէն.

«Իբրեւ ըզուներս կատաղիս,
Յորսոյ վերայ յարձակէին,
Զարիւնս առեալ զըսպանելոց,
Զանձինս իւրեանց օժանէին.
Եւ գորովայնսն հեքմունիս,
Լեարդսն հանեալ խածատէին.
Եւ ըզզլուխսն քերթէին
Ի ի խորասան գայն տանէին...

Ծնորհայի կը վերադարձին մօտաւորապէս երեք հարիւր հանելուկներ, բոլորն ալ գրուած պարզ ժողովուրդէն հասկնալի լեզուով մը, որոնք կը կոչուին «Առակք վասն ուրախութեան մարդկան»:

«Ներսէս Ծնորհայի» բարձրարժէք հատորին վերջին գլուխը յատկացուած է մեծ եկեղեցականի արուեստին ուսումնասիրութեան և վերլուծումին: Ծնորհային տաղիւններէն է որ անվարան կը զիմէ ժողովրդական անդիր բանահիւստութեան՝ իր ստեղծագործութիւններուն ուղին ու ոճը անկէ վերցնելու նպատակով: Ու հոս իսկ է Ծնորհայի մեծ արժանիքը. որովհետեւ իր ժամանակի գրականութեան կը բերէ տաղաչափական նորութիւններ ու իր իսկ քերթուածներով կը մշակէ այդ ձեւերը: Իր գործածած չափերն են երկանդամ ութ (4+4) վանկանի («Յիսուս Որդի»), «Բան Հաւատարմ», «Ողբ Եղեսիոյ», ² և տանդամ տասներկու (4+4+³4) վանկանի («Յաղագս Երկնից և Զարդուց Նորա», «Անեղ Որդի», «Մարտեցաւ Տէրն ի Սաշին»), միանդամ հայ հինգ²(3+2) վանկանի («Առաւօտ Լուսոյ», «Աշխարհ Ամենայն»), Գործածած է նաև խառն չափեր:

Ներսէս Ծնորհայի մեծապէս աղլուած է Գրիգոր Նարեկացիէն և Գրիգոր Մագիստրոսէն: Ազդեցութիւնը ամենէն աւելի ցայտուն է երբ Ծնորհայի հանդիսութեան արուեստը կը մշակէ: Այստեղ, լատաղոյն կերպով օգտագործած է բաղաձայններու կրկնութիւնը տողերու մէջ (վ, շ, ծ, ս): Ծնորհայի զանազան շափերու գործածութեան հետ իր բանաստեղծութիւնները զեղեցկացուցած է նաև բնութենէն և կեանքէն առնուած սքանչելի պատկերներով և փոխաբերութիւններով: Իր լեզուն, յաճախ գրարար ըլլալով հանդերձ, պարզ է ու հասկնալի: Հեղինակը կը գրէ. «Հիմք բնութեանով մի կողմից մեր պատմիչների, մատենագիրների և առանձնապէս Գրիգոր Նարեկացու հարուստ, ձկուն ու զեղեցիկ լեզուն, միւս կողմից՝ վարպետորէն օգտագործելով ժողովրդի կենդանի, խօսակցական և աշխարհիկ բանաստեղծութիւնների գունագեղ ոճերն ու նրբերանգները, նա կերտեց պարզ ու զեղեցիկ, կենսունակ գրական լեզու» (էջ 263):

Մեծ եղած է Ներսէս Ծնորհայի քերթողութեան ազդեցութիւնը հետագայ սերունդներու վրայ: Ներսէս Լամբրոնացի, Գրիգոր Սկեւոացի, Յակոբ Կլայեցի, Յովհաննէս Երզնկացի, Կիրակոս Երզնկացի և ուրիշներ շատ բան կը պարտին Ծնորհայի արուեստին:

Հայաստանեայց եկեղեցիի և Հայ Ժողովուրդի փառքերէն մէկուն նուիրուած «Ներսէս Ծնորհայի» ուսումնասիրութիւնը պատիւ կը բերէ անոր բաղաձայնաւ հեղինակին և հրատարակչներուն, միաժամանակ յիշեցնելով թէ մեր հին գրականութիւնն ու արուեստի այլ ճիւղերը տակաւին քանի՜ լուսաշող այլ մոռցուած գէմքեր ունին՝ պրպտողներու և արժեւորողներու սպասող:

Ա. Գ.

